

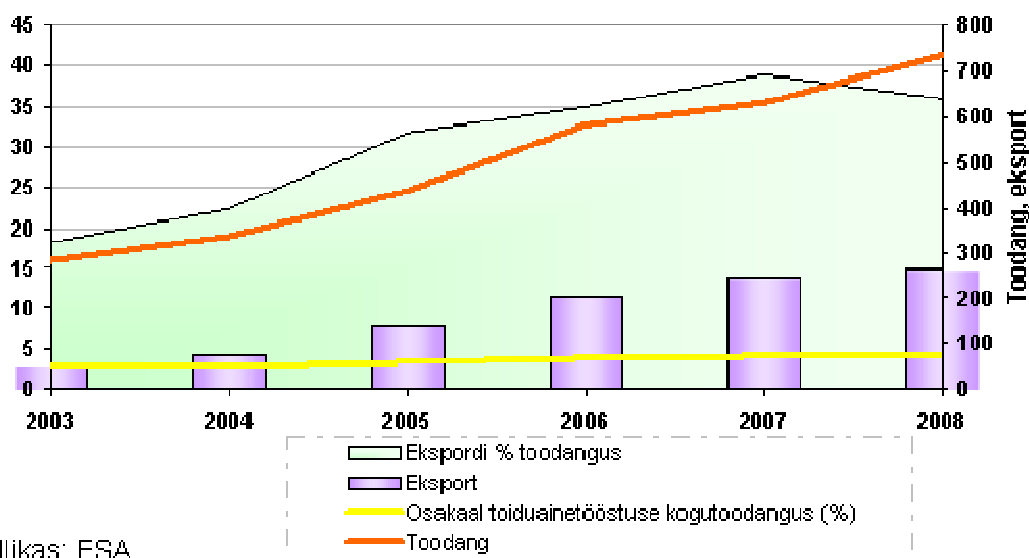
Puu- ja köögiviljasektori ülevaade 2008. aasta

Puu- ja köögiviljasektori osatähtsus Eesti töötlevas tööstuses

Puu- ja köögiviljasektori toodangu osakaal moodustas 2008. aastal töötleva tööstuse kogutoodangust 0,7% ning toiduainetööstusest 4,1%. 2008. aastal toodeti puu- ja köögiviljasektori poolt 733,7 miljoni krooni eest toodangut, millest 35,8% eksporditi. Puu- ja köögivilja eksport moodustas 2008. aastal toiduainete väljaveost 5,1%.

Võrreldes 2007. aastaga kasvas tootmine 16,7% ning eksport 7,6%. Puu- ja köögiviljasektori tootmise osakaal toiduainetööstuse kogutoodangus on aasta-aastalt veidi suurenenud (2008.a 4,1%, 2006. a 3,9%, 2004.a 3,0%).

Joonis 1. Puu- ja köögiviljasektori toodang, eksport (mln kr); osakaal toiduainetööstuses ning ekspordi % toodangus, 2003-2008

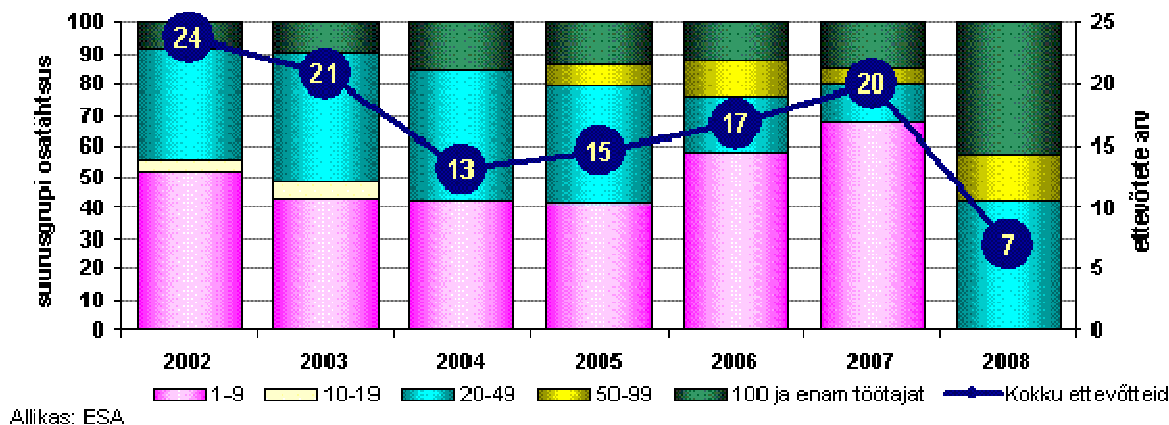
Töötajate arv ja töötasu

Eesti Statistikaameti (ESA) andmetel tegutses 2008. aastal puu- ja köögiviljasektoris 7 ettevõtet. Võrreldes eelneva aastaga vähenes 2008. aastal ettevõtete arv ~3 korda. Vähesel määral oli vähenenud ka tööga hõivatute arv. Puu- ja köögiviljasektoris töötas 2008. aastal oli keskmiselt 617 inimest ning võrreldes eelmise aastaga vähenes töötajate arv 2,7%

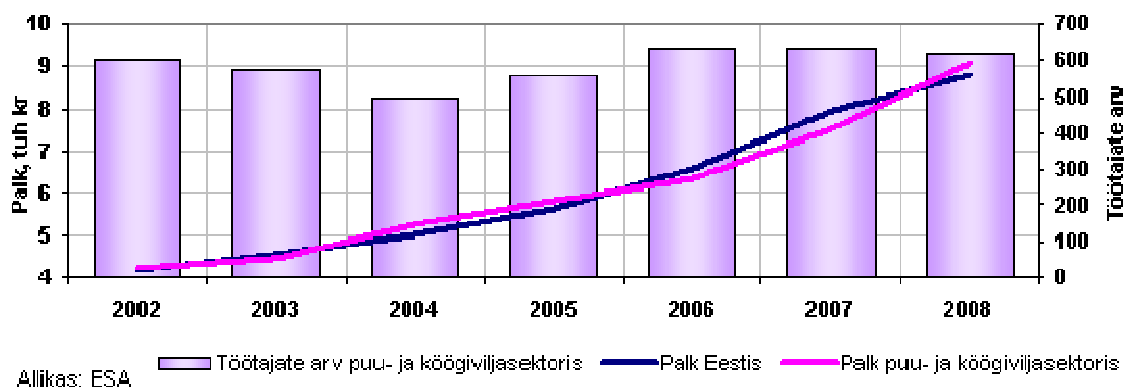
Lisaks ettevõtete vähenemisele on 2008. aastal toimunud muutused ka ettevõtete suurusklassides. Tegevuse on lõpetanud alla 20 töötajaga ettevõtted.

Keskmine brutopalk puu- ja köögiviljasektoris oli 2008. aastal 9084 krooni, mis on 318 krooni ehk 3,6% kõrgem Eesti keskmisest brutopalgast. Võrreldes 2007. aastaga kasvas töötasu sektoris 21%.

Joonis 2. Puu- ja köögiviljasektori ettevõtete arv ning nende osatähtsus sektoris töötajate arvu järgi, 2002-2008

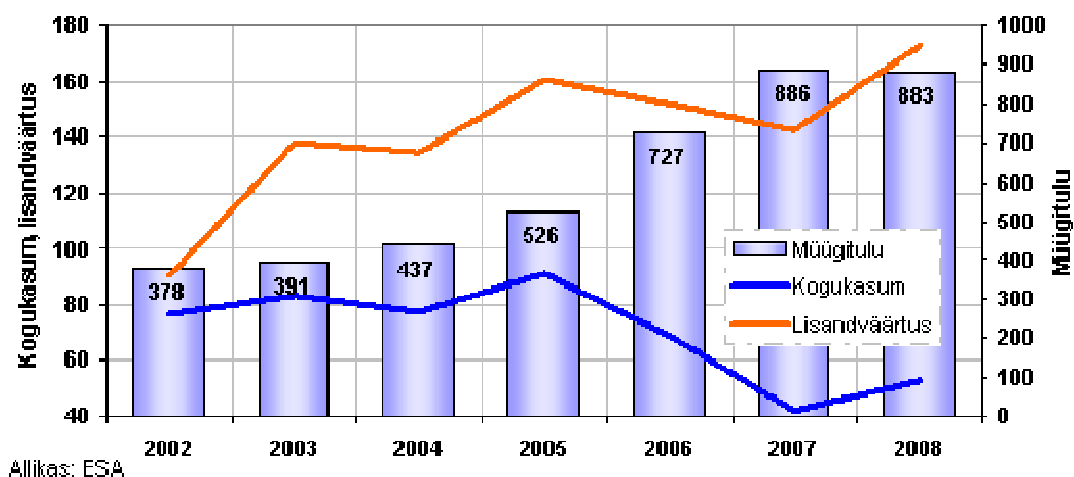

Joonis 3. Tööga hõivatute arv ning keskmine palk puu- ja köögiviljasektoris; keskmine palk Eestis, 2002-2008

ESA esialgsetel andmetel oli 2008. aasta puu- ja köögiviljasektori realiseerimise netokäive 882,8 miljonit krooni. Kasum moodustas käibest 6% ehk 53,2 miljonit krooni. Võrreldes eelmise aastaga vähenes käive 0,3%, samas kasum suurenes ~ 25% ehk 11 miljonit krooni. Lisandväärtust toodeti 2008. aastal esialgsetel andmetel 172,7 miljonit krooni. Võrreldes 2007. aastaga suurenes lisandväärtus ~21% (29,9 mln kr võrra).

Joonis 4. Müügitulu, kogukasum, lisandväärtus, 2002-2008 (mln kr)

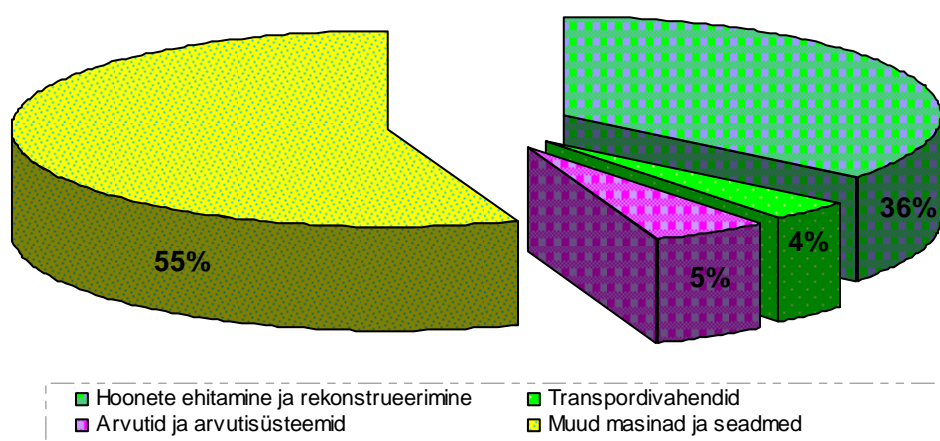

Investeeringud

ESA andmetel on viimastel aastatel puu- ja köögiviljasektori iga-aastased investeeringud jäänud 30-50 miljoni krooni vahele. Kui Euroopa Liiduga (EL) liitumise algusaastatel investeeriti kõige enam hoonete ehitusse ja rekonstrueerimisse ja pisut vähem masinatesse, siis viimastel aastatel on suurendatud investeeringuid masinate ja seadmete soetamiseks.

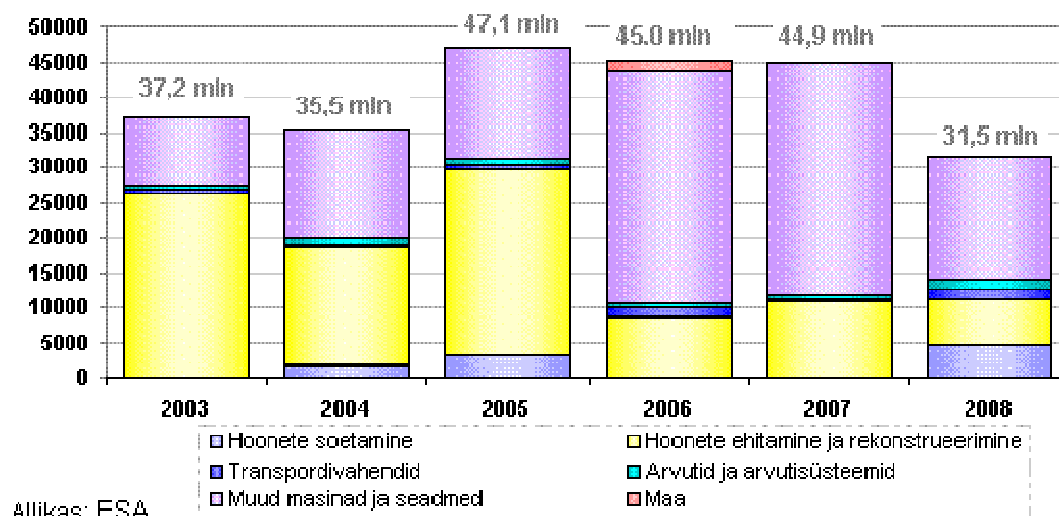
2008. aastal investeeris puu- ja köögiviljatööstus materiaalsesse põhivarasse 31,5 miljonit krooni, mis on 13,3 miljonit krooni ehk 29,8% vähem kui 2007. aastal samal perioodil. Kõige rohkem investeeriti 2008. aastal masinatesse ja seadmetesse, kokku 17,5 miljoni krooni väärtuses, mis moodustas kogu materiaalsesse põhivarasse tehtud investeeringutest ~56%

Joonis 5. Investeeringute osatähtsus puu- ja köögiviljasektoris (%)

Hoonete ja rajatiste ehitamise ja rekonstrueerimisse investeeriti 11,2 miljonit krooni (35,8%), arvutitesse 1,5 miljonit krooni (4,9%) ning transpordivahenditesse 1,2 miljonit krooni (3,7%).

Joonis 6. Puu- ja köögiviljasektori investeeringud põhivarasse, 2002-2008

Võrreldes eelmise aasta sama perioodiga suurenesid 2008. aastal kõige enam investeeringud transpordivahenditesse (+1,1 miljonit krooni), vähenes investeerimine masinatesse ja seadmetesse (-15,7 miljonit krooni).

Puu- ja köögivilja töötlemine, tarbimine ja turg

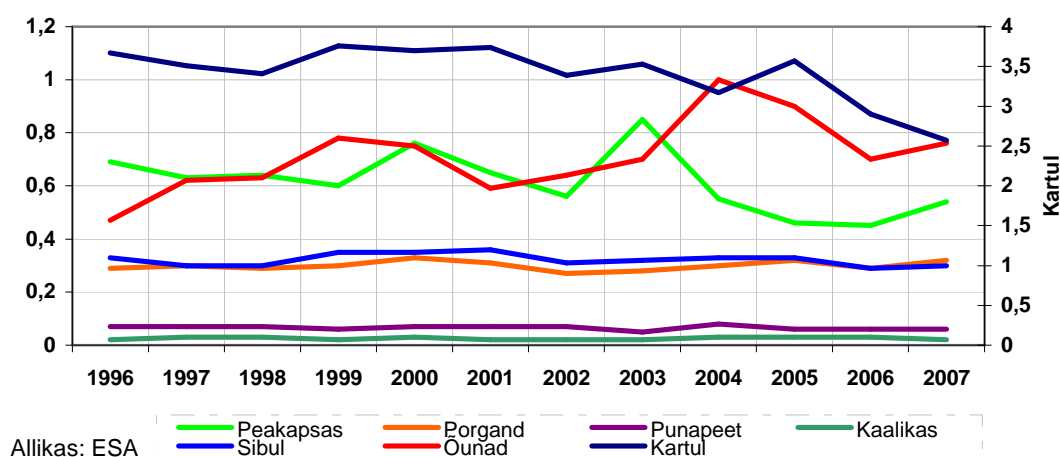
Taasiseseisvumise järgsel ajal on Eestis puu- ja köögivilja kasvupinnad märgatavalt vähenenud ning isevarustatuse tase madalam kui kliimaatilised tingimused võimaldaksid. Tootmise vähenemine on toimunud mitmete tegurite koosmõjul: vene turu kaotus, toorme madal kokkuostuhind, turustamisvõimaluste vähenemine, väike tootmiserfektiivsus, tootmise kaasajastamise probleemid.

Puu- ja köögiviljasektori üheks suurimaks probleemiks on turu ebaühtlane varustatus kaubaga, st kodumaise toodangu üleküllus saagiperioodil (sügisel) ning puudujääk kevadtalvisel perioodil. Ebastabiilne varustatus põhjustab hulgi- ja jaemüüjate tõrjuva hoiaku kodumaiste väiketootjate suhtes ning nad eelistavad kasutada üksikute suurtootjate või importtoodangu vahendajate teenuseid. Kodumaise puu- ja köögivilja tarbimisperioodi pikendamiseks oleks vaja investeerida efektiivsete, suure mahutavusega hoidlate ehitamisse või olemasolevate rekonstrueerimisse (jahutus- ja külmutusseadmed, sorteerimis- ja pakkimisliinid).

Puuviljatootmine on pikaajaliste traditsioonidega tootmissuund, mille maht on viimasel ajal oluliselt langenud. Selle põhjuseks on tootmispinna vähenemine õunapuude loomulikust vananemisest tingitud aedade likvideerimise tõttu, mis on paljuski põhjustatud omandireformi läbiviimise käigus toimunud muudatustest. Puuviljakasvatuse annab häid võimalusi väiketalude arendamiseks piirkondades, kus looduslikud iseärasused suurtootmist ei soosi. Puuviljakasvatuse pidurdavateks teguriteks on istandike rajamise kulukus ning pikk tasuvusperiood (7-8 aastat). Hea saagi eelduseks on sobilike sortide valik ja õigete hooldusvõtete kasutamine.

WHO (*World Health Organization*) soovib tarbida vähemalt 400g köögivilju (kartulitele lisaks) ja puuvilju/marju päevas. AC Nielsen ja Coca-Cola Balti Jookide AS'i poolt 2009. aasta alguses läbiviidud tarbimisuuringust selgus, et eestlased tarbivad ebapiisavalt puu- ja köögivilju. Vähesese tarbimise põhjusena tuuakse välja kiirest elutempost tingitud ajapuudust. ESA andmetel on puu ja köögivilja tarbimine viimastel aastatel veidi suurenenud. Eelneva aastaga võrreldes suurenes 2007. aastal kõige enam peakapsa ostukogus (+20%) inimese kohta. Porgandit osteti 2007. aastal 10%, õunu 8,6% ning sibulaid 3,4% rohkem kui eelneval aastal, vaid punapeedi ostukogus jäi samaks. Võrreldes eelneva aastaga vähenes 2007. aastal kõige enam kaalika ostukogus inimese kohta (-33,3%), kartulit osteti 11,4% vähem. Kartuli ostukoguse vähenemine peegeldab tarbija toitumisharjumiste muutust, sest kartuli asemel eelistatakse rohkem makarone ja riisi.

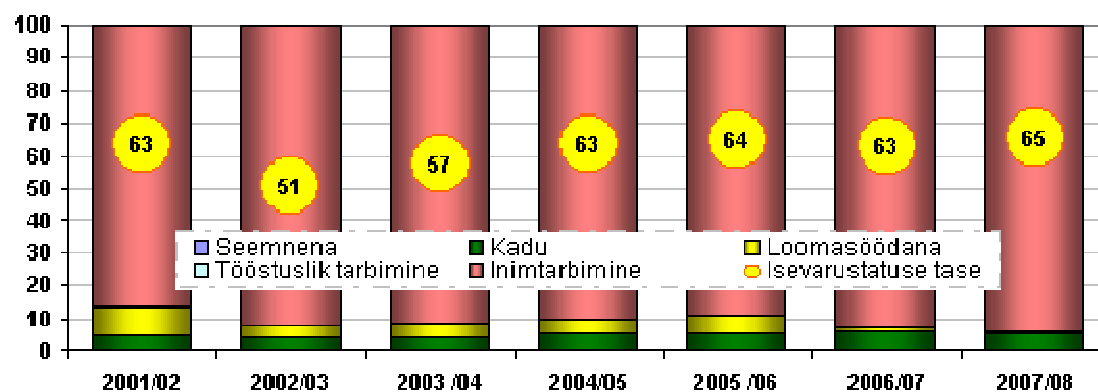
Joonis 7. Puu- ja köögivilja ostukogus elaniku kohta aastas (kg)

Köögivilja tarbitakse Eestis põhiliselt inimtoiduna. 2007/08 saagiaastal¹ kasutati inimtoiduna köögivilja 102,8 tuhat tonni ehk 94,1% kogutarbimisest. Võrreldes eelneva saagiaastaga suurenes inimtarbimine 12,2 tuhat tonni (13,2%). Väga vähesel määral (0,5%) kasutatakse köögivilja ka loomasöödana. Köögivilja üldises tarbimises on inimtoiduks kasutatav osa viimastel aastatel tõusnud. Köögivilja isevarustatuse tase 2007/08 saagiaastal oli 65%, mis oli 2 protsendipunkti võrra kõrgem eelmisest saagiaastast.

¹ Saagiaastaks loetakse perioodi 1.juuli - 30.juuni.

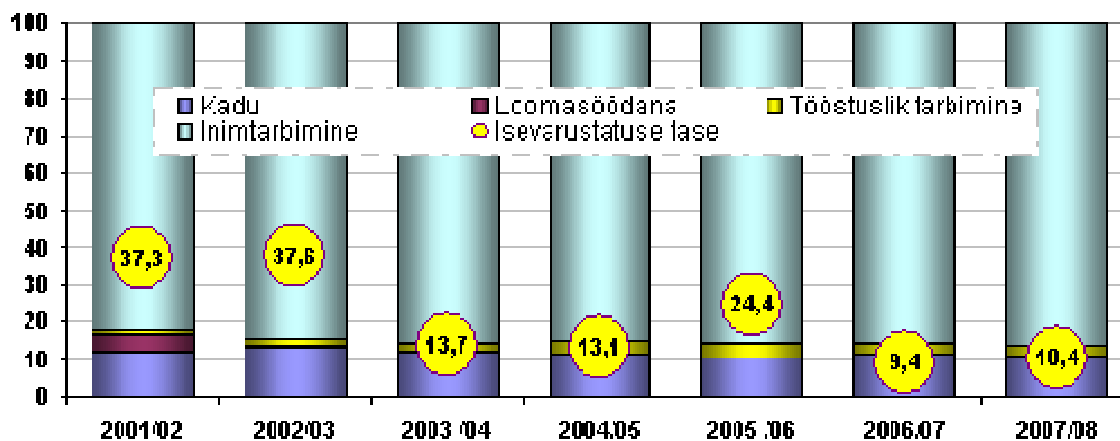
Joonis 8. Kõõgililja ressurss ja isevarustatuse tase (%)

Allikas: ESA

Puuvilja- ja marjatarbimine Eestis oli 2007/08 saagiaastal 63,6 tuhat tonni, mis oli 1,1 tuhat tonni (+1,8%) rohkem kui eelneval saagiaastal. Suurem osa toodetust läheb toiduks ning vähesel määral ka tööstuslikuks tarbimiseks². 2007/08 saagiaastal oli inimtarbimine 54,8 tuhat tonni, mis teeb kogutarbimisest 86,2%. Tööstuslik tarbimine oli 1,9 tuhat tonni ehk 3% kogutarbimisest. Tööstuslik tarbimine on viimastel aastatel hakanud vähenema, kuna marjaveinidel on raske võistelda viinamarjaveinidega. Kuna Eestis pole suuri marja- ega õunaaeda, napib kohalikku tooret ja seda tuleb asendada imporditud marja kontsentraatidega. Eesti veiniturg muutub sarnasemaks ELi turuga, kus sõstra- ja õunaveini tootjaid on väga vähe.

Joonis 9. Värske puuvilja ressurss ja isevarustatuse tase (%)

Allikas: ESA

Viljapuu- ja marjaaedade üldpinna vähenemise ning kehvemaks jäänud saagi tõttu on viimastel aastatel isevarustuse tase langenud ning 2007/08 saagiaastal oli puuvilja ja marja isevarustatuse tase vaid 10,4%. Saagiaastal 2007/08 tarbiti puuvilju ja marju 40,9 kg inimese kohta, mida oli -2,5% (10 kg) rohkem kui eelneval saagiaastal.

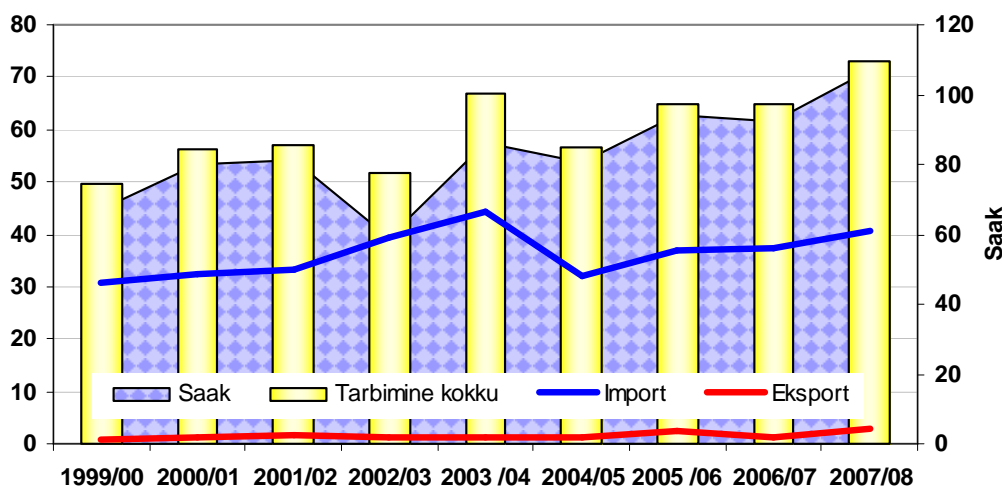
² Kääritatud mahla ja alkoholsete jookide tootmine.

Köögivilja väliskaubandus

Köögivilja tarbimine on viimastel aastatel hakanud suurenema, aga seda põhiliselt impordi arvel. Köögivilja **import** suurenes 2007/08. saagiaastal eelnevaga võrreldes 3,2 tuhat tonni (8,6%). Eesti Konjunkturiinstituudi (EKI) uuringutest on selgunud, et tarbija emotsionaalne eelistus kuulub kodumaisele toodangule, kuid kodumaised tootjad on spetsialiseerunud tasuvamale tootmisele ja loobunud vähetasuvate kultuuride (nt spargelkapsas, hiina kapsas, mustrõigas, naeris) kasvatamisest. See nišš kaupluselettidel täidetakse importtoodanguga.

Kõige enam veeti rahalises väärtuses sisse köögivilja Hollandist, Leedust, Hispaaniast ja Poolast. Koguseliselt toodi sisse kõige enam tomatit, kurki ja sibulat, mis moodustasid sisseveo kogumahust ~80%. Võrreldes eelneva saagiaastaga suurenes kõige enam kapsa, kurgi ja lehtsalati sissevedu.

Joonis 10. Köögivilja import, eksport, saak ja tarbimine (tuh t)

Allikas: EKI

Kuna 2007/08 saak oli pisut suurem eelneva saagiaastaga võrreldes, siis sellest tingitult suurenes ka köögivilja **eksport** 2,9 tuhandele tonnile, mida oli 2,2 korda (1,6 tuh t) rohkem kui eelneval saagiaastal.

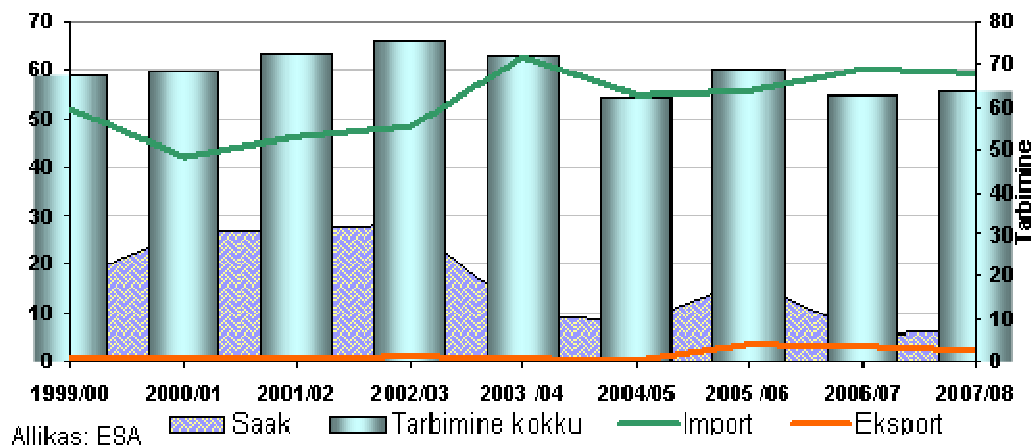
Rahalises väärtuses veeti kõige enam välja lehtsalatit, kurki ja peakapsast. Peamised sihtriigid olid Leedu, Läti ja Venemaa. Koguseliselt veeti välja kõige enam peakapsast ja lehtsalatit ning kurki, mis moodustas ~80% köögivilja ekspordimahust.

Värske puuvilja väliskaubandus

Impordi osatähtsus puuvilja- ja marjasektoris on väga suur. Impordi osatähtsus tarbimises aasta-aastalt suureneb ning 2007/08 saagiaastal oli see üle 90%. See tuleneb omatoodangu väiksusest. Marja- ja puuviljasaak suurenes 2007/08 saagiaastal 13,2% eelneva perioodiga võrreldes ja selle tulemusel vähenes import 59,4 tuhande tonnini, mida on 900 tonni (-1,5%) vähem kui eelmisel saagiaastal.

Puuvilja ja marja **eksport** Eestist on väike, kuid viimastel aastatel on see pisut kasvanud. 2007/08 saagiaastal oli puuvilja ja marja eksport 2,4 tuhat tonni. Võrreldes eelmise saagiaastaga vähenes 2007/08 eksport ~30%.

Joonis 11. Puuvilja ja marja saak, tarbimine, import, eksport (tuh t)

Kartulikasvatus

2008. aasta detsembris lõppes rahvusvaheline kartuliaasta. Kartuliaasta eesmärk oli propageerida kartuli kui väärtusliku toidukultuuri kasvatamist ja toiduks kasutamist. Kartulikasvatuse laiendamiseks tahetakse paremini varustada inimkonda toiduga ja leevendada näljahäda. Selle eesmärgi saavutamiseks on väga oluline kartulikasvatuseks vajalike uuringute arendamine.

Kartul on lahutamatu osa ülemaailmses toidusüsteemis. Ta on maailmas number üks mitte teraviljaline toiduaine, mille toodang jõudis 320 miljoni tonnini 2007. aastal. Kartuli tarbimine on oluliselt laienenud arengumaades ja seal on esialgsel andmetel rohkem kui pool ülemaailmsest kartuli kasvupinnast. Kogu maailma kartulitoodangust kolmandiku kasvatavad praegu Hiina ja India. Kartulit on kerge viljeleda ja kõrge energiasisaldus teeb sellest väärtusliku põllukultuuri.

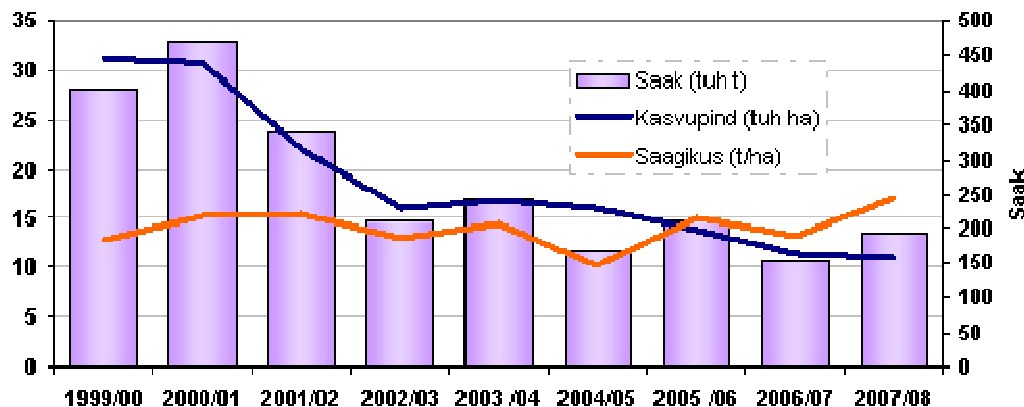
Samal ajal kartul, erinevalt tähtsamatest teraviljadest, ei ole maailmakaubanduses kaubeldav. Ainult murdosa kogutoodangust läheb välismaisele turule ja kartuli hinna määrab tavaliselt kindlaks kohalik hind, mitte rahvusvaheline turg.

Eestis on 90-ndate aastate lõpust alates kartuli tarbimine vähenenud ning selle tingitud ka kasvupinnad. ESA andmetel kasvatati kartulit 2007/08. saagiaastal 11,2 hektaril. Võrreldes eelneva saagiaastaga vähenes kartuli kasvupind 3,1%.

Kartuli kasvupinna vähenemise põhjuseid on mitmeid. Varem kasvatati kartulit loomadele söödaks, mida praegu enam ei tehta. Samuti on kadunud Venemaa turg. Üheks oluliseks kartulikasvatusest loobumise põhjuseks on asjaolu, et tootjatel ei ole võimalik soetada moodsaid ning efektiivseid masinaid ja seadmeid. Samuti puuduvad paljudel kaasaegsed hoidlad aga kartulimüük toimub täna ühtlasemalt kogu aasta vältel.

Väikekasvatajatele on probleemiks turustamisvõimaluste vähesus - neil on raske pääseda suurtesse kaubanduskettidesse, kus nõutakse pidevalt suuremas koguses kvaliteetset kartulit. Kaupmehele on kasulikum ja mugavam varuda suurem kogus võimalikult väikese ringi tootjate käest. Et täita jaekettide seatud tingimusi, peaks tootjad koonduma ühistutesse. Mõned selliseid ühistuid on Eestis ka tekkinud.

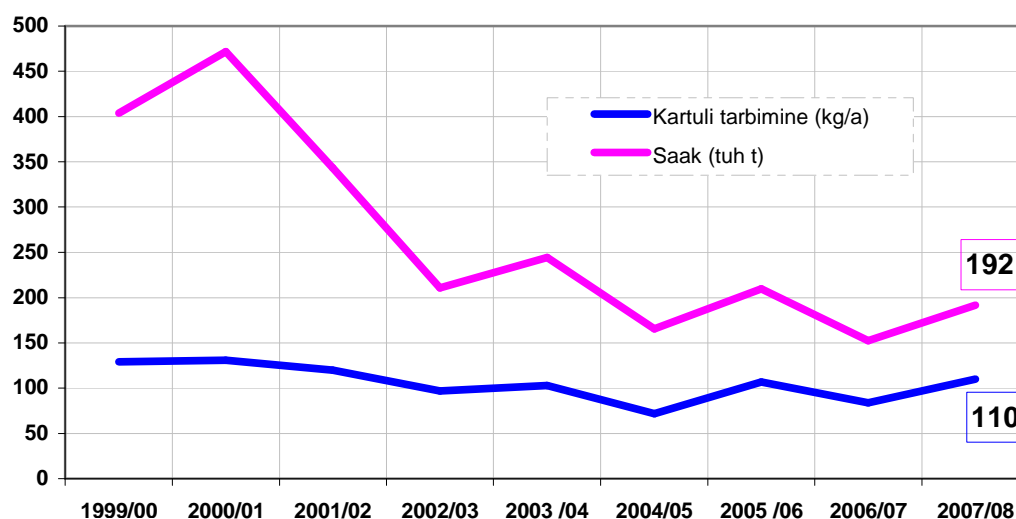
Joonis 12. Kartuli kasvupind, saak ja saagikus, 2000-2008

Allikas: ESA

Kartulit süüakse ühe inimese kohta aastas kõige rohkem Euroopas - 96,2 kg. Põhja-Ameerikas on see kogus 57,9, Aasias ja Okeaanias 25,8, Ladina-Ameerikas 23,7 ja Aafrikas 14,2. Üldise soovitusena peaks inimene sööma 100-120 kg kartulit aastas. ESA andmetel tarbiti Eestis 2007/08 saagiaasta 110 kg kartuleid aastas inimese kohta, seda on küll 31% rohkem kui eelmisel perioodil, kuid siiski ~15% vähem sajandivahetusega võrreldes. Üheks tarbimise vähenemise põhjuseks on meie söögiharjumuste muutumine. Kartuli asemel tarbitakse riisi ja muid tangaineid ning makaronitooteid, millest on kiirem ja mugavam toitu valmistada. Tarbijate hinnatundlikust näitab asjaolu, et parematel saagiaastatel, kui kartuli hind on madalam, on tarbimine suurem.

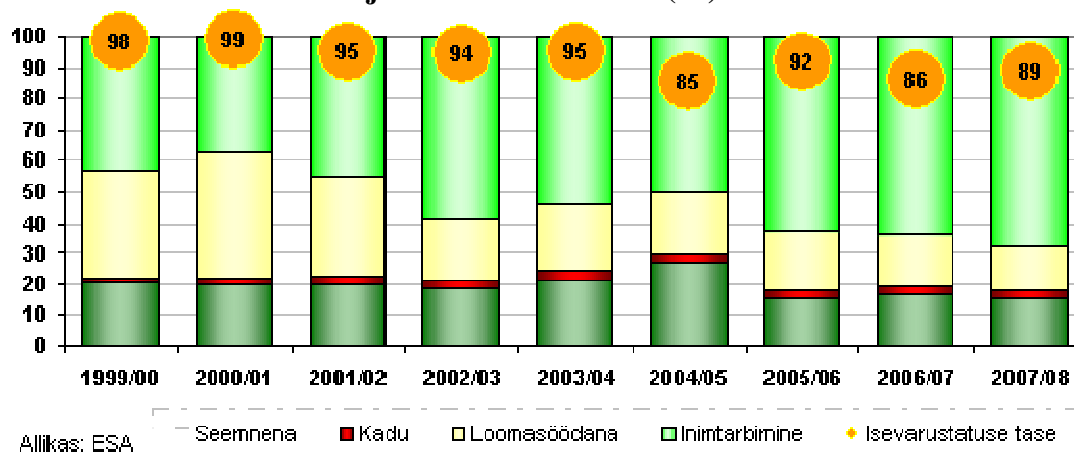
Joonis 13. Kartuli saak (t/ha) ning tarbimine inimese kohta (kg/ aastas)

Allikas: ESA

Kartuli isevarustatuse tase on viimastel aastatel olnud üle 90%, vaid 2004/05 kehvast saagiaastast langes see 85%-le. 2005/06 põllumajandusaastal oli kartuli isevarustatuse tase 92%.

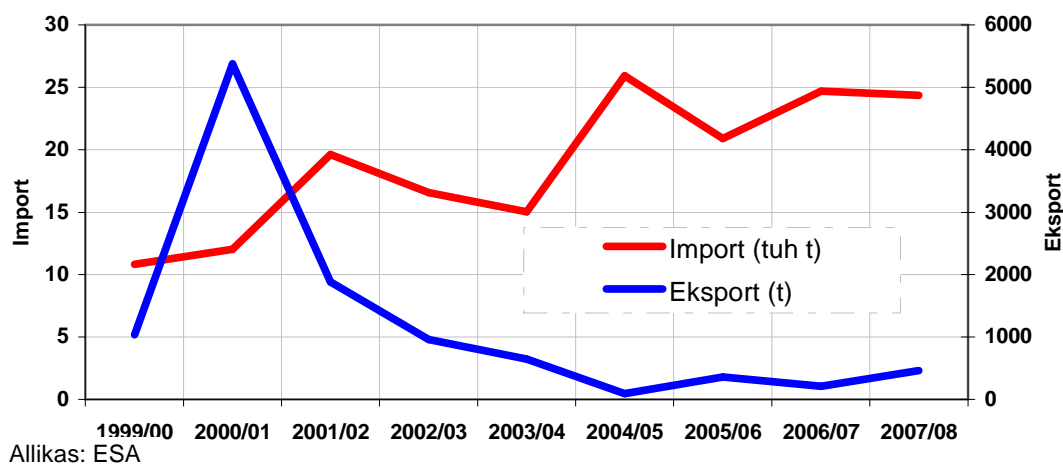
Joonis 14. Kartuli ressursid ja isevarustatuse tase (%)

Kõige rohkem tarbitakse kartulit inimtoiduna (68,2%). Võrreldes 2006/07 põllumajandusaastaga suurenes 2007/08 saagiaastal kõige enam inimtarbimine 30%. Vähem suurenes tarbimine seemnenä (+11,2%) ning loomasöödana (+0,5%). Endiselt puudub Eestis kartuli tööstuslik tarbimine.

2007/08 saagiaastal **importiti** kartulit Eestisse 24,4 tuhat tonni, mida oli 1,4% vähem kui eelmisel perioodil. Põhiliselt toodi kartulit Saksamaalt, Itaaliast ja Rootsist.

Joonis 15. Kartuli import ja eksport, 1999-2008

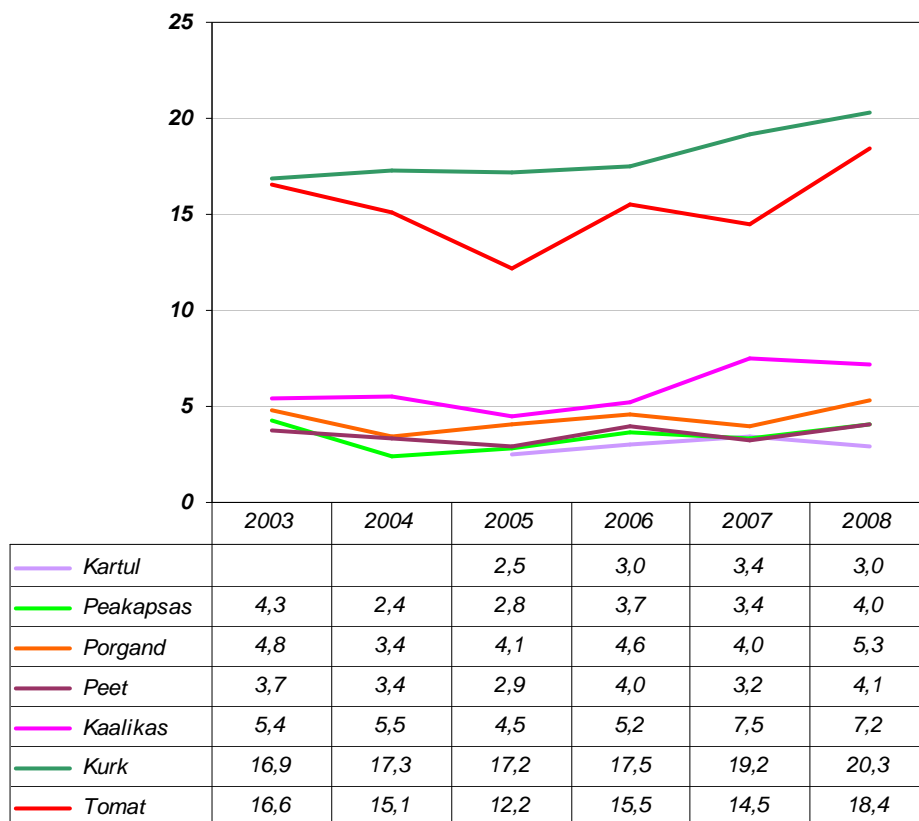

Kartuli **eksport** oli 2007/08 saagiaastal 462 tonni, mida oli 2,2 korda rohkem kui eelmisel saagiaastal. Enamus kartulist veeti Venemaale.

Köögivilja ja kartuli hinnad

Väikeste saakide tõttu olid kartuli- ja köögiviljahinnad 2008. aastal kõrgemad kui eelmisel aastal. EKI andmetel tõusis porgandi keskmine tootjahind 2008. aastal 5,3 kroonini, mis oli 31,7% kõrgem kui eelmisel aastal. Peedi tootjahind suurenes eelmise aastaga võrreldes 28%, tomatil 27,2%, kapsal 18,9% ning kurgil 5,8%. Võrreldes eelmise aastaga odavnes kartul 14,2% ja kaalikas 4,1%.

Joonis 16. Köögivilja keskmised tootjahinnad (kr/kg)

Allikas: EKI